

L'esperit de Balmes 46. Una correspondència coral entre dues famílies catalanes a l'exili: els Trueta i els Barba

*The spirit of Balmes 46. A choral
correspondence between two Catalan
families in exile: the Trueta and the
Barba*

EMPAR PONS-BARRACHINA*
ÀLVAR MARTÍNEZ-VIDAL**

Resum. Aquest treball presenta un corpus epistolar de 168 cartes, redactades originalment en català, però també en anglès, castellà i francès, pertanyents als membres de dues famílies de la petita burgesia catalana –els Trueta i els Barba– que van haver de marxar a l'exili arran de la Guerra d'Espanya (1936-1939). Esparses en dos arxius diferents, aquestes cartes –de tipologia i temàtica diverses– mostren com els uns i els altres

maldevien per refer les seues vides adaptant-se a les exigències dels nous escenaris: principalment, Baltimore, Perpinyà, Oxford, Chartres, Santo Domingo (Ciudad Trujillo) i Mèxic DF. Entre altres coses, tots ells compartien el que anomenaven “l'esperit de Balmes 46”.

Abstract. This paper presents an epistolary corpus of 168 letters, originally written in Catalan, but also in English, French and Spanish, belonging to members of two families of the Catalan petty bourgeoisie –the Trueta and the Barba– who had to leave in exile as a result of the War of Spain (1936-1939). Scattered in two different archives, these letters –of diverse typology and subject matter– show how they both struggled to rebuild their lives, adapting to the demands of the new scenarios –mainly Baltimore, Perpignan, Oxford, Chartres, Santo Domingo (Ciudad Trujillo) and Mexico City. Among other things, they all shared what they called “the spirit of Balmes 46”.

Sens dubte, el cirurgià Josep Trueta i Raspall (1895-1977) fou una de les figures més notables de la medicina catalana del segle XX (Calbet i Camarasa, Corbella i Corbella, 1983: 141-142). Cap

* Orcid: orcid.org/0000-0003-4674-5326. Col·laboradora del projecte de recerca “Acción médica humanitaria transnacional e innovación tecnológica en espacios de confinamiento, 1870-1950” (PID2019-104581 GB-IOO)” (CSIC, Institutió Milà i Fontanals, Barcelona)

** Orcid: orcid.org/0000-0001-9760-4449. Investigador visitant de l'Institut Interuniversitari López Piñero (Universitat de València)

Nota: Aquest article ha sigut realitzat en el marc de dos projectes de recerca consecutius: «Acciones de socorro y tecnologías médicas en emergencias humanitarias (1850-1950): agencias, agendas, espacios y representaciones» (HAR2015-67723-P [MINECO/FEDER]) i “Acción médica humanitaria transnacional e innovación tecnológica en espacios de confinamiento, 1870-1950” (PID2019-104581 GB-IOO), tots dos coordinats per Jon Arrizabalaga (CSIC, Institutió Milà i Fontanals, Barcelona) com a investigador responsable. Al novembre de 2021 els autors van presentar una comunicació en l'Anglo-Catalan Society Annual Conference (University of St Andrews) i una ponència en les V Jornades Laberintos (Biblioteca Valenciana). El resultat final s'ha beneficiat dels comentaris i suggeriments expressats per les persones assistents als dos simposis.

del Servei de Traumatologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona, el desenllaç de la guerra espanyola advers per a la República el foragità a l'exili l'hivern de 1939. A Oxford, dins i fora de la universitat, desenvolupà una carrera fulgurant, tant des del punt de vista professional com acadèmic. L'any 1949 fou nomenat professor de cirurgia ortopèdica i traumatologia, magisteri que va exercir al llarg de més de quinze anys (Barona, 2004). Nombroses universitats americanes i europees el van distingir amb el títol de doctor *honoris causa* en reconeixement de les seues aportacions al tractament de les ferides de guerra i, posteriorment, al seu descobriment de la doble circulació renal (Barona, 2017). Jubilat el 1965, se'n tornà a Barcelona un parell d'anys després amb l'esperança, gens reeixida al capdavant, de prosseguir la seua recerca sobre la funció hematopoètica de la medul·la òssia (Rodrigo, 1977: 233-247).

En morir al gener de 1977, Josep Trueta deixà mig embastades unes memòries que un any després publicà Edicions 62 amb el títol de *Fragments d'una vida*. Fou Amèlia, la major de les seues filles, qui ordenà, completà i edità els manuscrits fins a convertir-los en un llibre pòstum (Trueta, 1978). Redactat en primera persona a la manera d'una autobiografia, evoca la seua trajectòria tant professional i acadèmica com personal i familiar, remuntant-se fins

als seus avantpassats pirinencs. El llibre es tanca amb un breu epíleg on l'autor narra la trista notícia del traspàs de la seua muller, Amèlia Llacuna, ocorregut de manera sobtada el 1975 (Trueta, 1978: 435-436). Coincidint en el temps amb la segona edició catalana, que aparegué l'abril de 1980, es publicà a Londres una versió anglesa amb el títol *Trueta: Surgeon in War and Peace* (London: Victor Gollancz), que fou traduïda, revisada i reordenada també per Amèlia Trueta, ara amb l'ajuda de Michael Strubell, el seu gendre. L'any 1979 els hereus de Josep Trueta donaren a la Biblioteca de Catalunya els seus llibres, revistes, registres sonors i papers manuscrits, inclosa la voluminosa correspondència. El 2012 en van fer una altra donació i, dos anys després, el fons s'incrementà gràcies a l'adquisició d'un altre feix de cartes familiars¹.

En *Fragments d'una vida* Josep Trueta fa esment d'uns veïns del carrer de Balmes 46, a l'Eixample de Barcelona, la casa familiar on ell havia viscut des de la seua adolescència fins al seu casament el 1923 amb Amèlia Llacuna i Alemany (1900-1975). Eren el matrimoni Barba-Gosé i els seus fills, Eduard (1901-1973) i Josefa (1904-2000), una família de professionals liberals arrelada a Barcelona. Els descriu com "amics de la infància", uns veïns de l'escala amb els quals no sols havia conviscut, sinó que també havia compartit estils de vida i afici-

1 Biblioteca de Catalunya (B.C.), Secció de Manuscrits. Correspondència de Josep Trueta i Raspall. 1930-1977. Inventari de corresponents i índex cronològic, Barcelona, 2011. En l'actualitat, cal consultar també el catàleg manuscrit que referencia les noves aportacions epistolars al Fons Trueta.

ons, com ara la música, abans de la diàspora que comportà per a tots ells la victòria de la insurrecció militar (Trueta, 1978: 79).

Eduard Barba Gosé era enginyer industrial i simpatitzant de la Unió Socialista de Catalunya. Durant la guerra civil ocupà diversos càrrecs de la Generalitat, relacionats amb les indústries del plom, el gas i el cautxú, i també del Ministerio de Defensa Nacional (la Unidad de Pólvoras, Explosivos y Servicios “Z”). Refugiat a França arran de la Retirada de l'exèrcit republicà de 1939, aconseguí arribar d'hora a la República Dominicana, on exercí diversos càrrecs oficials i promogué diverses iniciatives per tal d'ajudar els catalans refugiats (Club Català, Mútua d'Assistència). L'any 1956, tement possibles represàlies del règim del dictador Leónidas Trujillo, es traslladà amb la seua dona i el seu fill a Mèxic. Tornà a Catalunya al febrer de 1969, ja jubilat. L'octubre de 2001, els seus papers (informes tècnics, censos de catalans refugiats a la República Dominicana, donatius procedents de l'*American Friends Service Committee*, projectes de reconstrucció de Catalunya, memòries dels Jocs Florals, etc.) i la seua immensa correspondència foren donats pel seu fill, Eduard Barba Martínez de la Hidalga, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Elaborat l'any 2015, l'inventari d'aquest fons permet fer-se càrrec

de l'abast de la seua labor, sobretot durant els anys quaranta, a favor dels catalans exiliats a Amèrica. Cal apuntar que Eduard Barba tenia l'hàbit de guardar no sols la correspondència que rebia, sinó també de fer còpia de les cartes que enviava. Aquesta circumstància ha permès reconstruir bona part dels diàlegs epistolars de les dues famílies².

Conta Josep Trueta en *Fragments d'una vida* que el seu germà Rafel (1902-1958)³, que era cirurgià especialitzat en otorinolaringologia (Puche i Manaut, 1994: 256-257), compartí amb Eduard Barba els primers mesos d'exili a França, refugiats primer a Perpinyà i després a Chartres. Tots dos –un com a enginyer i l'altre com a sanitari– participaren, assessorats per Josep Trueta, en el disseny d'un pla per a habilitar en condicions dignes un camp als afores d'Agde (l'Herault) per a reagrupar els refugiats catalans (Trueta, 1978: 198-203).

De la germana d'Eduard –Josefa en la documentació oficial però Pepita familiarment–, *Fragments d'una vida* conté dues notícies força interessants: la primera és que, gràcies a la mediació de Josep Trueta, entrà en contacte amb el cònsol general de l'URSS a Barcelona, Vladímir Antónov-Ovséienko (1883-1939), al començament de la guerra civil. La va presentar “com a

² Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (A.H.C.B.), Fons Privats, *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*, Barcelona, 2015, pp. 6-10. Nota biogràfica inèdita elaborada per Miquel Àngel Velasco Martín (2015).

³ Ni el *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans* ni la *Galeria de Metges Catalans* ofereixen una entrada per a Rafel Trueta Raspall.

traductora i intèrpret de rus”, un idioma que ella “havia estudiat” i que “dominava àmpliament”. Fins a tal punt el dominava, conta Josep Trueta a tall d’anècdota, que Pepita, en escoltar una conversa privada entre el cònsol i el capità del vaixell rus, el Zirianin, que atracà al port de Barcelona l’octubre de 1936 transportant ajuda soviètica per a la República, va captar perfectament els comentaris del capità sobre la multitud que havia anat a donar la benvinguda al vaixell: li semblava increïble que aquella gent d’aspecte burgès pogués dur a terme una revolució comunista (Trueta, 1978: 149-150).

Pepita, però, no tan sols dominava el rus. En esclatar la guerra, ella era una de les promeses més brillants de la denominada escola biològica catalana. Llicenciada en Farmàcia a Barcelona l’any 1926 amb un magnífic expedient, molt prompte aconseguí una pensió de la *Junta para Ampliación de Estudios* per tal de formar-se a Londres, a la *Pharmaceutical Society of Great Britain*. L’any 1930 presentà la tesi doctoral a Madrid i, tot seguit, marxà a Baltimore, a la *Johns Hopkins Medical School* amb una beca de la Fundació Maria Patxot. En paral·lel als estudis de Farmàcia, cursà com a alumna lliure la carrera de Dret a la Universitat de Barcelona. Una nit de l’estiu de 1937, coincidint amb la repressió del POUM, fugí clandestinament a França travessant la frontera pel

Pertús. A l’altra banda l’esperava amb una ambulància un amic seu, investigador com ella, que havia conegut a Baltimore: Louis Flexner (1902-1996). La parella es casà tot d’una a l’ajuntament i inicià els tràmits legals perquè ella pogués emigrar als Estats Units. Així començà, amagada sota les sigles J.B. i el cognom del seu marit, una dilatada carrera científica que no finalitzà sinó amb el traspàs de Louis. L’any 1952 la parella fundà l’*Institute for Neurological Sciences*, l’actual *Mahoney Institute* de la *University of Pennsylvania*. Al llarg de mig segle, els estudis de tots dos sobre el substrat cerebral de la memòria es publicaren en les millors revistes de neurociències nord-americanes i, fins i tot, en *Nature*, la prestigiosa revista britànica. Pepita morí a Filadèlfia l’any 2000 (Martínez-Vidal, Pons-Barrachina, 2014; Martínez-Vidal, Pons-Barrachina, 2015).

La segona notícia que aporta *Fragments d’una vida* sobre els Barba és la celebració del Nadal de 1947 a Baltimore, a la casa de Josefa i el seu marit Louis⁴. S’hi aplegaren els seus pares, que també havien marxat a l’exili, el seu germà Eduard, que vivia a la República Dominicana, i Josep Trueta que, amb la seua dona Amèlia, estava llavors de gira pels Estats Units i Canadà pronunciant conferències i rebent homenatges per les seues contribucions a la cirurgia de guerra. (Trueta, 1978: 173, 261, 299-303).

⁴ Cal dir que Louis Flexner pertanyia a una de les famílies més notables entre els cercles mèdics nord-americans. Era nebot d’Abraham Flexner, l’artífex de la reforma dels estudis de medicina als EUA (Sprague, 1998: 2).

Una tercera i última notícia –una al·lusió tan sols sobre la família Barba– que recull l'esmentat llibre de memòries, al·ludeix al paper que exercí Eduard Barba arran de la mort sobtada de Rafel Trueta, a Cuernavaca (Mèxic), al maig de 1958. Es plantejava la qüestió de com ajudar la vídua, Pilar Santiago Bilbao (1914-1998), i els seus tres nebots (Trueta, 1978: 355).

La lectura de *Fragments d'una vida* no permet, doncs, imaginar una comunitat familiar més enllà de Josep Trueta i els seus parents immediats: la mare, Mercè Raspall, els seus germans, Júlia i Rafel, els cunyats, els nebots, etc. Consultant l'índex onomàstic que figura al final del llibre, s'observa que les al·lusions als Barba són més aviat escasses, breus i esparses. Res no fa pensar en l'existència d'intercanvis epistolars mantinguts entre els membres de les famílies Trueta i Barba, ni molt menys en una comunitat emocional com si d'una sola família es tractés.

Tanmateix, una consulta sistemàtica de la documentació d'arxiu, practicada alhora en els dos inventaris, el del Fons Trueta de la Biblioteca de Catalunya i el del Fons Eduard Barba de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, ens ha permet reconstruir una comunitat epistolar –més intensa i continuada al principi, més alentida i distanciada després.

En efecte, l'any 1914 el doctor Rafael Trueta Secchi, la seua esposa Mercè Raspall i els seus tres fills Júlia, Josep i Rafel s'havien traslladat a viure al número 46 del

carrer Balmes de Barcelona. Al pis de dalt vivia l'advocat Josep Barba Porret amb la seua dona Josefa Gosé i els seus fills Eduard i Pepita. A més de compartir el veïnat i els cercles socials i culturals barcelonins, amb els anys els més joves esdevingueren companys de colla i experimentaren vivències similars, malgrat que cadascú va triar professions i itineraris vitals diferents. Això no va ser obstacle per mantindre l'amistat durant la seua entrada en la vida adulta i secundar els valors propis del noucentisme, com ara la modernització del país, la confiança en el progrés mèdic i científic, l'ascens social de les professions liberals, el dret a l'oci i la pràctica dels esports, el confort domèstic en l'àmbit urbà, l'emancipació femenina, etc., i un catalanisme latu sensu, molt més cultural que polític, afí a l'anomenat "catalanisme mèdic" (Pardo-Tomás, Martínez-Vidal, Perdigüero, 2005) i al "catalanisme tècnic industrial" (Valentines Álvarez, 2012). Tots plegats se sentien integrants d'un grup cohesionat a cavall entre l'amistat i la família i compartien uns sentiments i una manera de ser que ells mateixos anomenaven "l'esperit de Balmes 46".

Al llarg de l'exili van apel·lar a aquest esperit per sustentar vincles i esperances, però al mateix temps, el van aplicar per analitzar la seua situació derivada de la derrota republicana, per conformar el seu nou marc vital i existencial i, al mateix temps, per a projectar-se en el futur a mesura que els esdeveniments històrics van comportar una deriva que no era la que ells esperaven

quan van creuar la frontera, convençuts que l'absència seria relativament breu.

L'evolució i el desenllaç de la guerra els obligà a dispersar-se, mentre alguns dels seus parents –en el cas dels Trueta– roman-gueren a Barcelona. Les destinacions finals seran els Estats Units (Pepita), la República Dominicana primer i Mèxic, després (Eduard Barba), Mèxic (Rafel Trueta i la seua dona, Pilar Santiago; i Anglaterra (Josep Trueta i Amèlia Llacuna). Com diu Francisca Montiel (2018: 202-208), les animades converses dels temps republicans van ser substituïdes per un continu degoteig de cartes en totes direccions.

El propòsit d'aquesta contribució és presentar a grans trets l'epistolari de les famílies Trueta-Barba, que abasta més d'un centenar i mig de missives –exactament, 168– intercanviades al llarg d'una trentena d'anys, deixant-ne per a un proper futur l'edició crítica i l'anàlisi dels continguts científics més rellevants que s'hi tracten. És una correspondència coral, on participen onze membres de les dues famílies, que s'ha anat descobrint alhora que s'identificaven els autors i es detectaven els vincles existents entre els uns i els altres, mentre s'intentava reconstruir l'itinerari personal i professional de Pepita Barba. Tot i que és un corpus factici, podem considerar que posseeix una entitat pròpia com a testimoniatge i exemple del que va representar l'exili per uns professionals liberals perta-

nyents a la petita burgesia catalana del primer terç del segle XX.

Per tal de facilitar la lectura de les cites literals, s'ha adaptat la puntuació i accentuació dels textos originals seguint els criteris de la llengua actual. Igualment s'ha regularitzat l'ús de majúscules i minúscules. També s'han corregit les errades tipogràfiques i ortogràfiques per tractar-se de textos manuscrits que no estaven destinats a la impremta. S'ha prescindit de la divisió formal per paràgrafs propi de l'estil epistolar. En canvi, tot intentant no desvirtuar la intenció dels autors (*usus scribiendi*), s'han mantingut els manlleus d'altres llengües i, fins i tot, els barbarismes, així com alguns arcaismes i formes desusades, verbs en infinitiu acabats en 'er' ('viurer' o 'tindrer'), etc.

El corpus epistolar i els seus protagonistes

Molt estimat Pep,

Quan tu dius en la teva carta que consideres en Lluís com si tota la vida hagués viscut al Balmes 46, t'acostes a la realitat molt més del que tu et penses... tant, que jo em sorprenc sovint de constatar el fet que entre nosaltres dos 'ell' és el que psicològicament representa el grup de Balmes 46... i no jo⁵.

D'aquesta manera és com comença la primera carta del corpus epistolar de les famílies Trueta i Barba. Ordenades crono-

⁵ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Josefa Barba a Josep Trueta. Baltimore, 16.12.1938.

lògicament, aquesta missiva és de Josefa Barba Gosé, que escriu a Josep Trueta el 16 de desembre de 1938. Fa pocs mesos que Pepita Barba s'ha establert a Baltimore, als Estats Units, després d'haver passat un any a França una vegada Louis Flexner l'anara a buscar al pas fronterer del Pertús l'agost de 1937 i es casara amb ella l'endemà mateix. Aparentment fou una opció arriscada, però ella dona a entendre al seu amic que havia fet una elecció encertada. Això no obstant, el propòsit primordial de la carta és interessar-se per la situació del llibre sobre la cura oclusiva que Trueta acabava de publicar a Barcelona. Per un malentès Pepita Barba creu que el llibre ja l'havia traduït a l'anglès i que només caldria imprimir-lo per donar-li l'empenta definitiva als Estats Units.

Aquell desembre de 1938 Pepita Barba tenia 34 anys i Josep Trueta, 41. Faltaven poques setmanes perquè ell i el gruix de les dues famílies s'exiliaren, iniciant així una relació epistolar que duraria més de tres dècades. En aquest cas la correspondència recopilada arriba fins l'any 1971. És segur que no són totes les cartes que es van escriure entre les dues famílies, però totes les que s'han inclòs en aquest treball van ser escrites per algun dels seus membres. En total, van ser 11 els familiars que en un moment o altre van participar en el corpus epistolar localitzat.

Pel que fa a la família Trueta, els corresponents són Mercè Raspall Juanicó, vídua de Rafael Trueta Secchi, metge i farmacèutic. En acabar la guerra tenia 67 anys; el seu

fill mitjà, Josep Trueta Raspall, traumatòleg, de 41 anys, i la seua dona, Amèlia Llacuna, de 38. El matrimoni tenia aleshores tres filles: Amèlia, Montserrat i Júlia Trueta Llacuna, de 14, 7 i 4 anys respectivament. De la mateixa família s'ha trobat abundant correspondència de Rafel Trueta Raspall, germà menut de Josep, de 37 anys, que era otorinolaringòleg i estava fadrí. Més endavant, encara a França i abans d'aconseguir passatge per anar a Mèxic l'any 1942, es casaria amb Pilar Santiago Bilbao, mestra, vídua i militant del POUM, tretze anys més jove que el seu marit (Marqués Sureda, 1997: 359; Alcón Sornichero, 2019: 51-52, 56, 66). No s'han trobat cartes, però estan molt presents en elles, la germana gran dels Trueta, Júlia, el seu marit Lluís Viñas i les seues filles Mercè i Carmona.

Per part de la família Barba, hi ha correspondència dels pares, Josep Barba Porret, advocat i secretari del Tribunal de Cassació de Catalunya durant la Guerra Civil, i la seua esposa, Josepa Gosé Galí. Quan van passar la frontera tenien 59 i 58 anys respectivament. Són actius corresponents els seus fills, Eduard i Josefa (Pepita) Barba Gosé. Com ja s'ha dit, Eduard era enginyer industrial i durant el conflicte militar havia ocupat diversos càrrecs en les indústries de guerra de la Generalitat. Va estar afiliat al sindicat de tècnics de la UGT i va participar en la creació del PSUC. Quan es va exiliar tenia 37 anys i també estava fadrí. Com ja s'ha dit també, la seua germana Pepita, tres anys més jove, era llicenciada en Dret,

doctora en Farmàcia, i com a investigadora tenia un prometedor currículum. A més, hi escriu el Louis Flexner, el seu marit, que en aquell moment tenia 36 anys i que amb el temps va esdevenir en el seu país un prestigiós bioquímic, considerat un dels pioners de la neurociència.

De què tracten aquestes cartes? Podríem dir que de tot, però depenent del moment personal de cadascú i de les circumstàncies històriques. Eren cartes en què es barregen els aspectes familiars, professionals i polítics i que tenen com a detonant l'exili. A través d'elles es pot anar embastant el fil de la seua història col·lectiva, que es pot dividir en tres períodes d'acord amb les tres etapes del seu itinerari vital fora de Catalunya. En el primer, que abastaria des de 1938 fins a 1942, les cartes descriuen la manera com van viure la derrota republicana, els inicis de l'exili amb el pas a França, les primeres ubicacions transitòries, la forma en com els va afectar l'esclat de la Segona Guerra Mundial, les reunificacions totals o parcials de les unitats familiars i els establiments definitius.

Una segona etapa de les relacions epistolars, que aniria de 1943 fins al 1947, correspon als últims anys del conflicte bèl·lic internacional, del resultat del qual –n'eren absolutament conscients– dependria el seu futur. És una etapa amb gran dificultats per aconseguir que les cartes arriben a destí, fet que els provoca un cert desànim. Acabada

la guerra, la gran qüestió és si tornaran o no a casa. Tots decideixen que continuaran a l'exili.

L'any 1947 s'obrí una última etapa que es tancà definitivament el 1971, dos anys després del retorn d' Eduard Barba a Barcelona. Tot i que és l'etapa amb menys cartes, aquestes demostren que, els encara vius, continuaven relacionant-se.

Com són aquestes cartes? Hi ha cartes que són compartides entre tots o que van adreçades a un grup familiar: són les destinades a informar com estan de salut, com creixen els fills, com progressen professionalment, o com són els països que els han acollit. Són cartes que podríem qualificar de maquillades: no menteixen, però no diuen els esforços que fan, les vegades que se senten cansats, o que lamenten haver perdut propietats, etc. Quasi sempre es mostren optimistes o volen donar ànims. De tant en tant, deixen entreveure algun patiment, però ho fan amb el distanciament de la ironia. Així descriu Rafel Trueta la revisió mèdica que li feren les autoritats franceses, prèvia a la mobilització militar:

Després un metge m'ha preguntat si al·legava res i jo li he fet una explicació tècnica dels meus trastorns cardíacs deguts a una intoxicació tabàquica, però no ha servit de res i m'ha dit qu'encara podria anar tirant. Aleshores he passat davant d'un tribunal –tot i això nuet com un nou nat– i m'han preguntat si pensava quedar-me a França⁶.

⁶ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Rafel Trueta a Josep Trueta. [s.l.], 2.2.1940.

També hem de parlar de les cartes no compartides, que podem considerar com a confidencials. Són aquelles que en principi van destinades a una sola persona. Són les que utilitzen per a confessar-se, per a mostrar-se sense el maquillatge que hem comentat abans. No són moltes, però són molt esclaridores, com quan Amèlia Llacuna relata els primers temps de l'exili a Anglaterra:

Jo, Edu, de soltera tenia 1.500 peles cada mes pels meus gastos. Ara m'he trobat a rentar-me les dents amb sabó per no tenir dentífric. He passat molts dies sense dinar. Parlo dels temps de Londres naturalment, i he aguantat el meu home que estava desmoralitzat, boig, perduda la fe, caigut.⁷

I entre cartes confidencials i cartes compartides, finalment trobem aquelles referents a la situació política, a les informacions que arriben de Catalunya, a com s'està instaurant la dictadura franquista, als moviments d'amics i coneguts, als comportaments del govern espanyol i del govern català a l'exili. Aquells que més s'explaien en aquests temes són Eduard Barba i Josep Trueta, tot i que amb els anys, aquestes qüestions van quedant relegades per les de caire més personal o professional.

En quin idioma es comunicaven? Preferentment en català, sobretot la generació dels fills, que utilitzava un català normatiu.

Però, per evitar la censura, que per una raó o una altra existia a tot arreu, escrivien alternativament en castellà, francès o anglès. Tots eren conscients que les cartes podien ser llegides o interceptades. Fins i tot, incloïen el censor entre els lectors de la carta, com quan Eduard Barba, des de la República Dominicana, li diu a Amèlia Llacuna al final d'una missiva redactada obligatòriament en castellà: “Y basta por hoy. Para descanso vuestro y del censor”⁸. També a França, al setembre de 1939, Rafel Trueta escrivia en francès per tal d'agilitar la tramitació de la correspondència amb els seus parents d'Oxford:

Chers: Hier soir j'ai reçu votre lettre du 17. Elle a battu le record de retard, et c'est pour ça que je crois plus convenable s'il n'y a pas une autre raison, que tu continues ta correspondance avec moi en français. Pour le moment je renonce à vous écrire en anglais. Je craigne que le censeur peu[t] penser que mon anglais c'est le chinois. Comme mon français par exemple!⁹

Com escriuen? Cal tindre present que són uns corresponsals que no pertanyen al món literari ni als cercles artístics o intel·lectuals. Malgrat això, tots ells són gent formada, ben capaços d'expressar-se amb claredat i amb la intencionalitat desitjada, el que facilita l'eficiència dels missatges que intercanvien. Crida l'atenció que en cap

⁷ A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Amèlia Llacuna a Eduard Barba. Oxford, 24.01.1941.

⁸ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Eduard Barba a Amèlia Llacuna, Ciudad Trujillo, 2.8.1945.

⁹ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Rafel Trueta a Josep Trueta. Chartres, 27.9.1939.

moment parlen de malentesos derivats de les missives. Tot i això, la manera d'escriure dels corresponsals els identifica, malgrat que els registres que empren varien segons la situació i el moment en què escriuen. Des de la formalitat de la generació dels pares, la resta escriu en funció del contingut, la situació i l'estat anímic en què es troben, tot i que la ponderació i el saber estar marca el to de la major part de les missives.

De Josep Trueta es pot dir que tenia un estil més grandiloqüent, ben evident quan li relata a la seua mare la primera gira que feu als Estats Units i al Canadà:

Estimada mareta i tots els demés. No t'enfadis per la manca de cartes meves. Estic tan ocupat fent de "vedette" que no tinc temps ni de posar-me a escriure un "sobre" de carta. [...] Al discurs de presentació el president digué que els canadencs em devien un deute de gratitud eterna pel nombre de soldats que els hi vareig salvar amb el meu mètode. Tothom es posà de peus i em feren una ovació que m'impressionà. A la gran conferència que he donat a Toronto sobre la hipertensió hi assistiren 1.000 persones (metges i autoritats) i les ovacions es repetiren. Així ha passat a tot arreu."¹⁰

D'Amèlia Llacuna podríem dir que és la més directa i espontània. Així, amb complicitat i sentit de l'humor, descriu a Eduard Barba les dificultats que tenien amb l'anglès en la vida diària:

Quant més ens pensem dominar l'idioma més planchas [sic] fem. Abans de Nadal vareix anar a encarregar un gall d'indi. Es diu un "turkey" ja ho sé, però es veu que tenia el cap a tres quarts de quinze i demano un "donkey". La dependenta molt seria em pregunta si és "burro" lo que acostumem a menjar a Espanya per Nadal... i rialla general. No penseu que el savi s'escapa de la pluja. Fa uns dies escrivia una carta i després me la va donar a llegir. Déu ens valgui... sort d'això. Per dir que havia tingut un malentès ("misunderstanding") me'ls hi diu que ha tingut un "aborto" ("miscarriage")¹¹.

Rafel Trueta és el més versàtil, capaç en un mateix text, de mostrar ironia, emotivitat, distanciament i pragmatisme:

Germans: Son les nou del dematí, acabo de deixar la mare que se'n va al consolat a buscar l'autobús que la portarà a Espanya. Jo no he volgut anar-hi puix és millor que en lo possible no sàpiguen qui és (entra amb el seu nom). Ademés, així li estalvio una despedida [sic] massa llarga, que probablement no l'aguantaria sense plorar i he volgut que se'n anés lo mes animada possible.¹²

Això no obstant, és potser Eduard Barba qui presenta una personalitat més polièdrica a l'hora d'escriure. Part de la seua correspondència està dedicada a aspectes organitzatius relatius als exiliats catalans, al seu treball, o a les gestions que fa amb els seus contactes de caire polític. Però, al

¹⁰ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Josep Trueta a Mercè Raspall. Montreal, 7.12.1947.

¹¹ A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Amèlia Llacuna a Eduard Barba. Oxford, 10.02.1942.

¹² B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Rafel Trueta a Josep Trueta, 20.4.1939.

mateix temps és ell qui es mostra més emotiu quan es tracta de parlar de les dues famílies, dels vincles que les uneixen, i el més diletant quan intenta descriure l'ambient tropical en el què viu:

Por esto decía un pintor catalán famoso que el trópico se puede pintar con dos colores y el blanco: azul y amarillo. Ya que solamente hay azul, verde y amarillo. Azul para el cielo, y blanco para las nubes. Y amarillo y verde para la tierra. Amarillo en época seca y verde en época de lluvias. Y es exacto, naturalmente aceptando la visión exagerada del pintor. Por esto también hay que advertir que lo que contaban Gerbault, Farrere, la hija de Prudenci Bertrana, etc., y todos los demás tropicalistas literatos, está muy bien para los libros. Pero, no hombre no! Esta gente no estuvieron [sic] en el trópico¹³.

Pepita Barba, tot i ser procliu a mostrar els seus sentiments, era la més assertiva i alhora la més concisa. Així conclou la carta de condol per la mort de Rafel Trueta Raspall:

No escric separatament a la Mercè i [la] Carmona perquè tot el que us puc dir no fa més que rememorar el dolor que tots sentim. Val més evitar-ho¹⁴.

Un laberint de cartes

1938-1942

És en aquesta primera etapa que s'ha trobat més correspondència, fins a un total de 113 cartes, la major part de les quals (78) foren escrites entre 1939 i 1940. Amb elles es poden reconstruir les vicissituds que van haver de viure durant els primers moments de l'exili. Josep Trueta amb el seu germà Rafel i un amic (potser, Eduard Barba) arribà a Perpinyà el dos de febrer de 1939. Allí l'esperava Amèlia Llacuna, les filles i la mare, Mercè Raspall. A final de mes, marxà a Anglaterra amb la seua dona per tal d'assessorar sobre l'organització de la defensa passiva de Londres, i en concret, sobre l'assistència sanitària en cas de bombardejos aeris. Les seues filles van ser traslladades a un centre de Baiona i el seu germà Rafel es va fer càrrec de les nebodes i de les pertinences familiars, mentre esperava que Josep li aconseguira un permís d'entrada al Regne Unit. Rafel també organitzà el retorn a Barcelona de la mare, la qual no es veia amb cor d'escometre l'exili. A Barcelona s'havia quedat la filla gran, Júlia, que no corria cap perill perquè el seu marit era un empresari pròxim al règim franquista. Rafel escrivia totes les setmanes al seu germà per mantindre'l informat de les aventures i desventures familiars, i ho feia emprant

¹³ A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Eduard Barba a Amèlia Llacuna. Ciudad Trujillo, 2.8.1945.

¹⁴ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Pepita Barba a Júlia Trueta Raspall i a Mercè i Carmona Viñas Trueta. [s.l.], 21.5.1958.

tota la paleta de colors emocionals del seu estat d'ànim: irònic, ansiós, empenyat, desanimat, temorós, etc., però sempre amb sentit de l'humor.

D'altra banda, Josep Trueta contava els seus avenços professionals. Tot i que en un primer moment el seu viatge a Londres devia durar unes setmanes, l'estada es va allargar en la mesura en què anava convenient els anglesos de la importància del mètode de la cura oclusiva per a les ferides de guerra, del qual n'era un expert. Amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial, aquesta qüestió fou decisiva per aconseguir un contracte de treball i, després, per exercir com a cirurgià a Oxford. Va haver de treballar molt intensament, en condicions molt precàries (que ell intentava dissimular en les missives) i amb la dificultat afegida de no saber anglès. Dues preocupacions s'afegien a aquesta situació: fer vindre les seues filles, que no van arribar fins el mes de maig, i gestionar un permís de residència per al seu germà Rafel:

La solució de que jo vingui a Anglaterra està molt bé, però que hi faré jo? És que [...] hauré de viurer a les teves costelles? Les nenes estan bastant animades però amb unes ganes boixes [sic] de anar amb vosaltres i a mi em sembla que efectivament ja ha arribat l'hora¹⁵.

Un altre tema de les cartes que intercanviaren en aquella etapa va ser el de la posada en marxa d'un projecte, de caire eminentment tècnic, que els dos germans i Eduard Barba havien endegat durant les tres setmanes que, al febrer de 1939, Josep Trueta havia estat a Perpinyà: l'agrupament provisional dels refugiats catalans als afores de la ciutat d'Agde (Aranyó, 2019).

El projecte no es va materialitzar tal com ells havien previst¹⁶ i sembla ser que aquesta va ser la raó per la qual Rafel Trueta i Eduard Barba, instats per l'arquitecte Francesc Fàbregas (1901-1983)¹⁷, decidiren traslladar-se al mes de juny de 1939 a la localitat de Chartres, situada a un centenar de quilòmetres de París. Allí passaren cinc mesos tramitant documents, desenvolupant diversos projectes dins la Comissió Tècnica annexa al comitè Executiu del PSUC (de la qual tant Francesc Fàbregas com Eduard Barba en formaven part) i adoptant una rutina diària que Rafel descriu irònicament:

El menjar mentre no vinguin els pares Barba, el comprem i el condimentem nosaltres. Al començament tot ho fèiem fregit o bullit, però ara ens hem llençat i comencem a fer guisos [sic] de gran envergadura: Mongetes seques, barat a la brasa i fins i tot arròs a la paella. Els plats els rentem per rigorós torn el Edu i jo. en Francesc no si veu en cor) i això ens ocupa la

¹⁵ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Rafel Trueta a Josep Trueta. Perpinyà, 14.4.1939.

¹⁶ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Rafel Trueta a Josep Trueta. Perpinyà, 9.5.1939.

¹⁷ Francesc Fàbregas i Vehil (Barcelona, 1901 – L'Havana, 1983) va ser un dels fundadors del GATCPAC, un dinàmic grup d'arquitectes catalans que apostava pel racionalisme a l'hora de dissenyar els edificis i l'espai urbà. Afiliat al PSUC, durant la guerra civil fou sots-secretari d'Obres Públiques de la Generalitat (Velasco Martín, 2015: 7).

major part del dia. El resto el passo estudiant l'anglès o dibuixant. He fet un nou anunci del TOG, puix el que vareix fer a Perpinyà va caurer al cap d'en Michel i el vidre el va esquinçar tot. Representa un negre senegalès tocant la trompeta, al costat en lletres de relleu porta l'anunci del TOG VIN APERITIF TONIQUE. DEGUSTEZ-LE! Com que no tinc compassos, els he substituït per una capsa de formatge (*La vache qui rit*) una moneda de 20 fr. una de 1 [s]ou, una cartolina, una funda de navalla i ha quedat com els propis àngels. Amb això donaré una gran alegria a-la Sr. Trilles, que diu que des de que tenien l'anunci al Palmarium la venda havia augmentat un 50 per cent. He dibuixat tots als voltants del poble i ja no sàpiguen com emplenar el temps lliurer he construït un instrument de corda, amb una cassola un bastó, dos claus de lates de conserva (les "clavijas") i un paper que tapa la cassola. Té un so prim i esquerdat que fa que tot lo que toc se[m]bli música japonesa. En Fàbregas té una guitarra i donem uns concerts que són la desesperació de l'Edu. Ara em dedicaré a escriure un llibre titulat *El moderno Robinson o La vida del perfecto refugiado*.

I veus aquí com procuro passar el temps esperant el ditzós [sic] dia en que podré reunir-me amb vosaltres.¹⁸

Com es veu, a Chartres també acudiren els pares d'Eduard Barba, on visqueren ple-gats fins que aquest i Francesc Fàbregas van aconseguir passatge per anar-se'n a la República Dominicana al novembre de 1939. Rafel va descartar aquesta possibilitat perquè esperava que les gestions del seu germà a Anglaterra tingueren un resultat positiu.

Però el resultat va ser negatiu i amb Europa en guerra els alemanys iniciaren l'ocupació de França. Els pares de l'Eduard van tornar a Perpinyà, on van aconseguir passatge, també per a la República Dominicana. D'aquesta manera, Rafel es va quedar sol a Chartres fins que va rebre l'ordre de mobilització. Va anar cap a Bordeus, després a Tolosa i finalment a Luchon, on va romandre fins l'any 1942 en què va aconseguir viatjar a Mèxic. Arribat a la capital d'aquest país es va fondre en un silenci preocupant que posteriorment ell mateix reconeixeria va estar motivat perquè s'havia casat amb Pilar Santiago i havia tingut una filla sense dir-ho a la família. El primer a tindre notícies fou Eduard Barba, gràcies a una carta de Rafel escrita quan feia dos mesos que vivia a la capital mexicana:

"(...) suposo que per ell [Josep Trueta] la nova serà de gran trasbals, però després dels anys que he passat a França renegant de la incertesa quan encara hi havia possibilitats d'anar amb ell –com molt be sabem els tres– després d'haver estat en perill de mort més vegades en un sol dia que en tots els anys de guerra de casa nostra. D'haver fet una vida de conill, d'estar en el camp de concentració sentint cada tres dies la llista dels que tenien que marxar a treballar a Alemanya amb la terrible incertesa d'ésser un d'ells. Després d'haver de demanar –ja sabeu com soc– cada mes l'ajuda d'en Nicolau fins que va vindrer el subsidi que em va permetrer casar-me i viure sense deurer res a ningú. Després de trobar-me físicament

¹⁸ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Rafel Trueta a Josep Trueta. Chartres, 27.6.1939.

envellit de vint anys i que si no fos per l'any que hem viscut a Luchon fent esquis i vida en plena natura em sembla que ara no seria aquí. Després de tot el que et dic, em sembla que s'haurà de fer càrrec de que ja era hora de que em decidís a prendre una iniciativa per el meu compte i prescindís un xic de la tutela familiar¹⁹.

D'aquesta manera, l'any 1942 va quedar establerta una xarxa de corresponsals a banda i banda de l'Atlàntic: Josep Trueta i família a Oxford, la seua mare a Barcelona, Rafel Trueta i família a Mèxic, Josefa Barba i Louis Flexner als Estats Units, Eduard Barba a la República Dominicana i els seus pares alternant estades entre un país i l'altre. Aquesta xarxa es mantingué inalterada i activa pràcticament fins la dècada dels seixanta.

1943-1947

D'aquesta etapa s'han trobat 40 cartes, la major part de les quals concentrades en 1945 (10) i 1947 (15). Fins que no va acabar la Segona Guerra Mundial, les comunicacions eren complicades i els corresponsals es queixaven que escrivien i no rebien resposta. Tampoc sabien si les cartes arribaven al seu destí o es perdien, provocant el seu desànim. Malgrat això, continuaven escrivint perquè d'una manera directa o indirecta, tots acabaven sabent els uns

dels altres. A Anglaterra, Amèlia Llacuna i les filles, després dels problemes inicials, s'havien adaptat a les condicions i estil de vida del país i la guerra havia consolidat el prestigi del que ja s'anomenava 'el mètode Trueta'. El traumatòleg havia estat nomenat doctor *honoris causa* per la Universitat d'Oxford, assentant per mitjà de la publicació dels seus descobriments –el protocol de la cura oclusiva de les ferides de guerra i les peculiaritats de la circulació renal– les bases de la seua carrera acadèmica i professional:

Davant d'aquest món en descomposició, no t'estranyarà que m'hagi refugiat on més puc fer per mi mateix, és a dir, dintre del camp de la meua professió. He publicat la tercera edició del meu llibre de cirurgia de guerra, malgrat que ja no hi ha guerra; ara surt la segona americana i la segona mexicana. He escrit, i ara es publica, un atlas [sic] de ferides de guerra amb els resultats il·lustrats profusament; aquest llibre m'ha servit per a escriure un pròleg que és el meu testament com a cirurgià militar. Deu anys d'experiència! Aprofito aquest escrit per a posar els punts damunt les is, car ací han fet un xic fonedís el que em deuen; no és pas estrany, no tenint ningú que reclami per a mi...; ara surt el llibre sobre Catalunya²⁰, que s'ha retrassat [sic] indegudament, malgrat estar tirat des de fa sis mesos. Ja en rebràs un exemplar. Per fi, et comunico que he fet un descobriment científic que, si respon com espero, causarà una petita revolució entre el món mèdic. Es tracta d'una circulació del ronyó que no havia estat mai vis-

¹⁹ A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Rafel Trueta a Eduard Barba. Mèxic, 28.07.1942.

²⁰ Es tracta del seu llibre *The spirit of Catalonia*, publicat l'any 1946 per l'Oxford University Press.

ta i que crec que és la causa de la hipertensió arterial i de l'arterioesclerosis [sic]. He fet el descobriment treballant al Nuffield Institute for Medical Research ací a Oxford i l'hem publicat al *Lancet* de fa un mes. Malgrat que és massa nou per a que hagi estat considerat en tots els seus aspectes, he rebut un telegrama del professor Fulton²¹ de Boston que em diu que, després del descobriment de la insulina, no s'ha produït res semblant al món mèdic. Ja ho veurem...²².

Pel seu costat, Eduard Barba també havia consolidat el seu treball i ocupava diversos càrrecs al Ministerio de Agricultura de la República Dominicana, mentre que els seus pares repartien el seu temps entre aquest país i Baltimore, on passaven temporades amb la seua filla Pepita Barba i el seu gendre. Amb gran esforç, Rafel Trueta i Pilar Santiago s'havien obert camí a Mèxic D.F. Primerament van muntar un taller de confecció de nines i bosses de tela, que li va permetre a ell obrir consulta i exercir la medicina. Al mateix temps es va encarregar de la traducció al castellà i l'edició del llibre del seu germà a Mèxic, fet que li procurà un altre treball addicional en una editorial com a consultor de les publicacions mèdiques. I el que va ser un esdeveniment per a tota la família Trueta: la parella va tindre un fill, un noi. No cal dir que el matrimoni de Rafel amb Pilar Santiago,

inicialment amagat i socialment desigual, va omplir molts fulls d'aquestes cartes.

A més dels temes estrictament personals i professionals, les qüestions polítiques també estan molt presents en les cartes. D'una banda, mostren la faceta més política de Josep Trueta com a membre del Consell Nacional de Catalunya a Londres, que pren cos com una opció alternativa al govern català a l'exili en un primer moment establert a França i en suspens arran de la invasió alemanya. L'objectiu inicial era aconseguir que al voltant d'aquest Consell Nacional s'agruparen les comunitats catalanes a l'exterior, bàsicament concentrades a l'Amèrica Llatina. Josep Trueta i Eduard Barba intercanviaren llargues missives sobre el disseny i organització d'aquestes comunitats i la idoneïtat de les persones que podrien representar-les. Trueta es mostrava molt crític amb 'l'establishment' polític català i Barba li recordava la importància de no deixar fora els sindicats.

Amb el final de la Segona Guerra Mundial, l'any 1945, el flux de les cartes es va reprendre. Són extenses missives on es posaven al dia tant en l'aspecte personal com en el professional. Tots havien consolidat les seues carreres i havien prosperat. Josep Trueta havia decidit abandonar qualsevol pretensió política i dedicar-se exclusivament a la medicina. Reconeixia que havia

²¹ John F. Fulton (1899-1960), neurofisiòleg i historiador de la ciència, format a les universitats de Harvard i Oxford. Aleshores, 1946, era professor de fisiologia a la Universitat de Yale.

²² A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Josep Trueta a Eduard Barba. Oxford. 6.10.46.

treballat fins l'extenuació, igual que el seu germà i l'Eduard Barba, però aquest últim considerava que ho feia perquè era el destí de l'exiliat. A més dels seus càrrecs al ministeri, editava la revista *Catalònia* per a la comunitat catalana de la República Dominicana, havia creat una mútua assistencial i se n'ocupava d'aconseguir feina per als catalans ubicats en les colònies agrícoles que volien eixir del país. En el cas de Rafel Trueta, la seua motivació, superada l'etapa de subsistència, era assolir un cert estatus social i professional com a metge.

Finalment, estava la qüestió de la tornada a casa. La victòria dels aliats havia aconseguit el primer requisit per al retorn. Donaven per fet que el règim de Franco cauria i aleshores seria el moment amb el que tant havien somniat i fantasiejat. Es tractava d'esperar un poc més. Mentrestant, Josep Trueta i la seua família feren un primer viatge a Andorra, l'estiu de 1946, on es retrobaren amb la família de Barcelona, amics i coneguts. Josep Trueta descriu aquesta estada a Eduard Barba amb tota mena de detalls. És un relat emotiu i, alhora, la constatació personal, de la incapacitat dels polítics catalans per protagonitzar una alternativa al règim franquista:

Com pots veure un panorama desolador. I, al costat d'això, un desig de sobreviure sentit per gents de tots els estaments i posicions, però també una desorientació total, car els nostres polítics careixen [sic] de cap prestigi, particu-

larment els elements que controlen el que queda de la Generalitat capitanejats per Tarradellas. No he sentit, ni a França ni a Andorra, ni una veu que els defensés, però encara menys entre els vinguts de Catalunya, de dreta o d'esquerra. L'únic que hauria pogut salvar-se, ara que Pi ja no compta per res, és Serra Moret²³.

L'any 1947, coincidint amb el suport creixent d'Anglaterra i els Estats Units al règim de Franco i la tramitació i l'entrada en vigor de la Llei de Successió, els corresponsals reflexionen i es consulten sobre tornar a casa o continuar a l'exili. Prenen consciència que els aliats prefereixen la dictadura franquista per assegurar-se que no hi haurà espai per al comunisme a Espanya. Analitzen el que comportaria tornar a Catalunya i com haurien de mantindre un perfil baix per tal de passar desapercebuts i evitar problemes. Tots decideixen romandre a l'exili. Josep Trueta va concloure que tindria més projecció professional a Oxford, i Eduard Barba, que no pensava tornar per a estar quiet i callat ni tampoc per a fer d'heroï. Amèlia Llacuna havia arribat a la conclusió que no volia estar a prop de la seua família de Barcelona i que a Anglaterra es trobava més còmoda. Rafel Trueta convenia que si se n'havien anat per no perdre la dignitat, no la perdrien per voler tornar. En el seu cas, també planava una altra qüestió no explícita en la correspondència: el risc que podia córrer Pilar Santiago com a militant del POUM. L'única que

²³ A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Josep Trueta a Eduard Barba. Oxford, 6.10.1946.

no va participar en aquest debat fou Pepita Barba: tenia clar, des que va marxar, que a casa només tornaria de vacances.

L'any 1947 acabarà amb tres esdeveniments singulars: el viatge de Josep Trueta, acompanyat de la seua dona, al Canadà i als Estats Units, on donarà diverses conferències i rebrà els honors i el reconeixement per les seues aportacions al mètode de la cura oclusiva i al descobriment de la doble circulació renal. Aquesta gira fou programada de tal manera que la família Barba al complet i el matrimoni Trueta-Llacuna passaren el Nadal junts a Baltimore i es retrobaren després de huit anys d'absència.

El tercer objectiu del viatge, anar a Mèxic per trobar-se amb Rafel Trueta i conèixer la seua família, no el van poder assolir, malgrat els esforços i gestions dels dos germans. De les cartes intercanviades es desprén que Josep Trueta va subestimar la complexitat i lentitud dels tràmits administratius per a obtenir el visat d'entrada.

1948-1971

D'aquesta última etapa s'han trobat 15 cartes, la major part de les quals vinculades a fets rellevants de les dues famílies. L'any 1949 va morir a Barcelona Lluís Viñas, el marit de Júlia Trueta, el que els va fer re-

cordar els vincles afectius i 'familiars' cristallitzats des de l'època de Balmes 46.

Ja sabeu que tots vosaltres fóreu part de la família aquella del Balmes 46, que visquérem junts els anys de la nostra joventut i que després anàrem vivint, espiritualment junts, les penes i les alegries que el destí ens va anar deparant. Gairebé no érem les famílies Barba i Trueta, sinó que érem la família del Balmes 46!²⁴

Més impactant encara va ser la mort sobtada i prematura de Rafel Trueta, a causa d'un atac de cor, l'any 1958. Malgrat la distància física que els separava, Pepita trobava difícil omplir el forat que el traspàs del seu bon amic comportava per a tothom:

La mort d'en Raf ha sigut per tots nosaltres també, un cop molt fort i una gran pena. Era tan bo i tan bon amic! La pena que sofrim es purament egoista... un no es resigna fàcilment a perdre lo que no es pot reemplaçar²⁵.

L'any 1951, Eduard Barba s'adreçava a Mercè Raspall, que ja era octogenària, per agrair-li la felicitació pel seu sobtat casament amb Dolors Martínez de la Hidalga Broto. Aleshores l'Eduard tenia 49 anys i la seua esposa, 36. S'havien conegut onze anys abans, durant la travessia del vaixell que a ella la deixà a Cuba i a ell a la República Dominicana. Durant onze anys havien mantingut una relació epistolar, la qual,

²⁴ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Eduard Barba a Júlia Trueta Raspall. Ciudad Trujillo, 19.7.1949.

²⁵ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Pepita Barba a Júlia Trueta Raspall, Mercè i Carmona Viñas. [s.l.] 21.5.1958.

curiosament, no apareix esmentada en cap de les cartes als membres de la família Trueta. Ell mateix reconeix que els matrimonis per sorpresa s'han convertit en un tret identitari dels habitants de Balmes 46:

El Raf em deia, comentant el meu casament per poders i per sorpresa, que això és el destí dels habitants de Balmes 46. Potser tenia raó; però cal confessar que aquests casaments han estat plenament reeixits i han estat dos veritables èxits. Podríem dir, com aquell, “que han sorpresido a la misma empresa”²⁶.

Un any després naixeria el seu primer i únic fill i al setembre de 1953 Eduard Barba comentava com era “aquesta bomba atòmica, que als 14 mesos ho fa anar tot en renou”²⁷. Però potser d'aquesta carta el que cal remarcar és com deixa entreveure que la correspondència s'ha fet més esparsa. Per contra, algunes de les relacions es van fer més presencials perquè les circumstàncies havien canviat i el clima polític permetia el retorn a Barcelona i el retrobament entre els vells amics i veïns, com ara la visita dels pares d'Eduard i Pepita a Mercè Raspall:

Els pares ens han explicat la sorpresa que els varen donar apareixent a casa de vostès el dia de Santa Júlia, em sembla. Després ens han explicat que els obsequis, atencions i invitacions

que els han fet durant els dies que han passat amb tota la família a S'Agaró. (...) i han quedat també encantats i entusiasmats de tota la ‘nova’ família Trueta, ja que ens diuen que tots ells, els gendres i familiars, els han acollit realment com un membre més de la família. Ja ho veu mama Mercè, com al final es van acomplint, encara que en forma diferent de la que pensàvem, el que de mica en mica anirà abraçant de nou, a tota l'ocellada de Balmes 46²⁸.

Sembla que l'Eduard Barba va ser dels pocs de “l'ocellada” que no va tornar a temps per abraçar Mercè Raspall. No així la seua germana. A l'estiu de l'any següent, al 1954, i mesos després de la mort de Pepita Gosé, el seu vidu, la seua filla i el seu marit, Louis Flexner, anaren a Barcelona. Feia més de quinze anys que la parella s'havia trobat al pas del Pertús. Un any més tard hi tornarien perquè el seu pare havia decidit instal·lar-s'hi. També hi ha constància de viatges posteriors així com el fet que Mercè Raspall anà a Mèxic l'any 1949 per a veure el seu fill menut i conèixer la seua nora i els seus nets. Dos anys abans volà a Anglaterra per veure casar la seva neta Amèlia.

Precisament, l'última carta trobada, que data de juny de 1971, ens presenta un Eduard Barba jubilat que ja des de Barcelona felicitava Josep Trueta arran d'un nou ho-

²⁶ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Eduard Barba Gosé a Mercè Raspall. Ciudad Trujillo, 13.2.1951.

²⁷ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Eduard Barba Gosé a Mercè Raspall. Ciudad Trujillo, 25.9.1953.

²⁸ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Eduard Barba Gosé a Mercè Raspall. Ciudad Trujillo, 25.9.1953.

menatge que li havien fet a Oxford. Una felicitació on li recordava que representava la presència de tota la tradició i el caliu de Balmes-46:

Bé, el que volia dir-vos es que entre les felicitacions i testimonis d'admiració que hauréu rebut, d'afecte i de sentiments, sigui com a professional, familiars o com a català s'hi manquin, com no hi ha mancat altres vegades, la presència de tota la tradició i el caliu de Balmes-46, així com les més emotives felicitacions de la família Barba, aquesta vegada completa, puig [sic] hi queden incloses àdhuc les de la Pepa i el Lluís que han estat a Barcelona invitats pel Folc i Pi²⁹ dels EE.UU. per assistir a un Congrés Internacional de Bioquímica³⁰.

Polifonia i xarxa de veus

Si ens atenem a la quantitat numèrica, tres són les veus que més cartes escriuen: Rafel Trueta (82) Josep Trueta (32) i Eduard Barba (26). Són 140 cartes escrites pels homes que en aquell moment podríem dir construeixen el relat principal d'aquesta comunitat d'amics i familiars. Les circumstàncies de l'inici de l'exili a França són les que converteixen al germà menut dels Trueta en el corresponsal més prolífic. Entre 1939 i 1940 va escriure 55 cartes. És a dir, des que Josep Trueta se'n va a Anglaterra

fins que el mobilitzen a Chartres el sis de juny de 1940. La resta, com ja hem vist, ens permeten albirar, des dels seus testimonis particulars, les vivències i la reconstrucció de les seues vides (tant privades com professionals), així com els vaivens de la política i els polítics catalans a l'exili, als quals els nostres interlocutors tenien accés, però no un protagonisme rellevant, tret del pas de Josep Trueta pel Consell Nacional de Catalunya a Londres. Amb aquestes veus seria suficient per a tindre una visió de primera mà de tres experiències vitals marcades per les característiques dels països on recalaren i per les circumstàncies personals i relacionals dels qui les protagonitzaren. Amb elles es pot veure el gran esforç d'adaptació que van haver de fer, les hores esmerçades tant treballant com mantenint contactes i vincles, i per a preparar el futur de Catalunya després de la previsible caiguda de Franco en el cas que els aliats guanyaren la guerra.

Aquestes 140 cartes tenen un valor testimonial per elles mateixes. Però, si afegim les vint-i-tres cartes escrites per les quatre dones que intervenen en aquesta xarxa epistolar, el relat construït pels homes, no només es complementa, sinó que en alguns casos aporta dades esclaridores que no s'han trobat en els primers textos biogràfics (Rodrigo, 1977; Trueta, 1978).

²⁹ Es refereix al metge i bioquímic Jordi Folch i Pi (Barcelona, 1911 – Boston, 1979), un dels científics més preeminents de l'escola biològica catalana.

³⁰ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Eduard Barba a Josep Trueta. Barcelona, 29.6.1971.

Cinc són les cartes trobades de Mercè Raspall, sobretot a la família Barba. Són cartes que fan referència a les novetats d'amics i coneguts de Barcelona. Un tema recurrent és el relatiu a la situació dels béns de la família Barba i en concret d'un negoci de material educatiu, el qual sembla que va ser requisat després de la guerra. Una altra qüestió que li preocupava era la d'una amiga de Rafel Trueta que se suposava volia ser la seua núvia. La mare intentava animar aquesta relació mentre que el seu fill des de França, feia tots els possibles per desentendre's. També es percep el buit que li fan una bona part d'aquells que abans de la guerra la consideraven part del seu cercle social³¹.

Del amigo Gomar hace días no le veo pero si tienes en tu poder la mía del 13 estarás enterado de cómo va el negocio y que él continúa a la casa pero tiene dueño nuevo [...] De la muerte de Tito no estaba enterada pues a Mercedes no la he visto nunca desde que estoy aquí³².

S'ha trobat una carta d'Amèlia Trueta Llacuna, la filla gran de Josep i Amèlia. Datada al 1947 és una missiva adreçada a Eduard Barba en la qual el convida i l'insisteix en què vaja a Oxford per al seu casament amb Michel Strubell. Segons les cartes, en aquests anys Amèlia era la filla més empoderada del matrimoni Trueta-Llacuna, no només perquè era la major de les tres, sinó per la seua afecció a l'estudi i els bons re-

sultats que obtenia. Ella va ser qui va fer la primera traducció a l'anglès del llibre sobre la cura oclusiva quan a penes tenia quinze anys. El seu pare no en parla massa, però Amèlia Llacuna, la mare, l'equipara amb el seu marit quan descriu en to irònic alguns aspectes de la dinàmica familiar a Oxford.

Primer vull contar de la meua vida. La meua perra [sic] vida... i tan bé que la podria passar, si no fossin els dos savis de casa. Sí, amics jo tinc aquesta desgràcia, jo visc entre dos savis que es molt pitjor que lo [sic] que li passava a Crist amb els dos lladres. No té pas punt de comparació. Lo que a mi em passa es inaguantable. Heu vist mai d'apropr un verdader savi? Si haguéssiu viscut prop d'un llavors comprendríeu i podríeu plànyer. El meu cas és que visc entre dos, quina mena d'animals! La variació que tinc és que un porta pantalons i l'altre faldilles. Amèlia es prepara per ingressar a la Universitat, que no es broma. Necessita matemàtiques i llatí, además [sic] de castellà, francès, i general coneixements. Com que ha de fer-ho molt de pressa, estudia des de que surt el sol fins que es pon la lluna... jo li dic que com continu així li tindrem que posar lentes [sic], però ni això l'espanta. Si va pel carrer s'atura davant de totes les tendes de llibres i no mira les de modes. Això és un càstig per a una mare... que és al revés. Si us parlo de l'altre savi és una cosa imponent. La casa té que estar sempre amb un silenci de tomba. Quant no estudia escriu, i quan deixa d'escriure és per posar-se a llegir. Porto dos anys d'aquest martiri per culpa del llibre que per fi ja ha acabat però encara falta que li enviïn per corregir les proves. És clar que

³¹ A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Mercè Raspall a Eduard Barba. Barcelona, 16.1.1941.

³² A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Mercè Raspall a Eduard Barba. Barcelona, 16.1.1941.

serà una obra fantàstica i que ha sigut possible per tenir molts malalts, bona màquina i tardes senceres per treballar o anar a les biblioteques, cosa que a casa no hauria pogut fer mai per la mala [sic] costum de la gent de trencar-se o tenir un atac d'apendicitis sols per ser impertinents. Solament alguna nit el criden pels pilots que tornen, però això ja li agrada. Qui li havia de dir que al poc de temps de ser aquí pagaria de contribució vint-i-sis lliures mensuals... Tots els companys li tenen admiració, respecte i carinyo [sic]. És doncs molt feliç. Però, [i] la dona? Si algun cop em porta al cine és perquè el tenim casi al costat de casa. Si el conviden a banquets, és a ell sol. Si dona conferències, i en porta ja més de vuitanta, és clar també jo em quedo a casa i amb aquest truquet coneix tot el país i el reben a cases a vegades servint-lo amb coberts d'or. Quan torna està insuportable.³³

A banda de la ironia i del sentit de l'humor, per les set cartes trobades d'Amèlia Llacuna es pot reconstruir el relat, no contat en les biografies, d'alguns dels problemes que Josep Trueta i la seua família van haver de fer front fins que aquest no va aconseguir una certa estabilitat laboral. Amèlia Llacuna, que provenia d'una rica família de Barcelona, descriu en una extensa missiva al seu amic Eduard les penúries que durant anys va amagar als seus parents per no fer-los patir, perquè no pensaren que no sabien anar endavant i per contrarestar l'opulència que els arribava des de Barcelona.

Allí? Que saben ells? Sempre hem lligat els gossos amb llangonissas [sic], quan els deia entusiasmadíssima que havíem comprat una bicicleta, no els deia que era de vintena mà, i quan els deia que les dos petites anaven a mitja pensió no els deia que l'escola era de nens pobres que no pagàvem res i que la mitja pensió consistia en què es mengessin a l'hora de dinar un sandwichos [sic] que jo a les vuit del matí els preparava. I quan els deia que tenia minyona eren els Bosch que la tenien i no jo.

Jo, Edu, faig bondat. No creia mai que pogués passar lo que he passat sense una llàgrima, sense un regret [sic]. He pujat a un autobús amb la mateixa alegria de quan pujava al Mercedes. Més que això, mai més m'he enrecordat quin Mercedes tenia... Faig un goig enamorador amb roba de l'any 1935. Tot sembla nou, però els raspalls els deixo sense pèls i frego que és un gust. Busco i cuso el forat petit per no cosir el gros. Passo amb poca roba per les petites i no et creguis que no sigui problema, doncs a vegades la roba triga dos setmanes a secar-se [sic]. El clima és fatal i la humitat es fica als ossos, i els focs de carbó son pesats de mantenir, i si hi juntes l'hivern de l'any passat que des de les guerres de Napoleón [sic] no havien tingut. Dos mesos sense parar amb els rius gelats, a 18 graus sota zero, les canyerries [sic] d'aigua gelades i dotze [graus] a la casa. No entendre a ningú, ni disfrutar de res. Te la regalo. Ara és diferent: tenim tots botes altes folrades de pell de be, mitges de llana i tantes samarretes que jo un cop vestida li pregunto al Pep, "He què estic eleganta [sic]?". I diu: "Sí, sembles una marmota". Però, vaya yo caliente i ríase la gente. El cas es que tots estem bons i que per ara ni hem esternutat."³⁴

³³ A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Amèlia Llacuna a Eduard Barba. Oxford, 10.2.1942.

³⁴ A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Amèlia Llacuna a Eduard Barba. Oxford, 24.1.1941.

Amèlia Llacuna també descriu al seu amic Eduard un Josep Trueta desanimat i abatut per la incertesa i les dificultats econòmiques, així com pels problemes de convivència amb la família de Bosch Gimpera durant el temps que van compartir casa a Oxford. Però, a mesura que la seua situació professional millorava, les cartes d'Amèlia Llacuna s'anaven omplint d'anècdotes divertides i de descripcions de la seua vida quotidiana, de la criança de les seues filles i de com el nou estil de vida a Oxford li havia fet recobrar la salut.

El jardí, a més de criar patates i cols, etc., hi ha a[r]bres fruiters, 50 pomeres que es guarden bones fins el maig, 6 perers, 8 pruneres, además de galliners, doncs no sé si sabeu que em dedico a criar gallines. Crec que aviat solucionaré allò de que va ser primer, si l'ou o la gallina! Poso la lloca i si són pollastres van a la cassola, si són gallines doncs a fer ous, i ja en dos anys de granja he collit 2.000 ous. Tinc també un *wire-fox* molt bufó i molt intel·ligent però mossega a tothom, és l'únic que no sap aprendre. Jo treballo molt, segons el consell del gran b..., és allò de la "redención por el trabajo". No paro mai de sargir, faig la compra, temporades no tinc ningú, doncs tinc una minyona de Sòria, que té fàbrica de trencadures i cada dos per tres la tinc a l'hospital i quan és a casa es troba malament doncs ja comença a tenir un altre mal i se li posa un mal geni terrible, que creieu a vegades penso que visc amb sogra. De salut estic molt bé, potser la millor de tots, doncs per anar a comprar o sortir de casa, sempre tinc

entre anar i tornar 40 minuts de bicicleta. Crec que l'exercici em va bé. Además, que amb les bèsties sempre soc al jardí"³⁵.

Les cinc cartes trobades de Pepita Barba no són l'única font d'informació que hi ha sobre ella. Els seus textos solen ser breus, assertius i segons les situacions, carregats de sentiments, tot i que no sentimentals. Però d'ella, de com és i el que fa, en parlen constantment el seu germà Eduard i Rafel Trueta. Són contínues les al·lusions al seu caràcter expeditiu i decidit, molt allunyat al de la resta de les dones d'aquest grup de corresponents. A més, participa de manera activa en el manteniment dels contactes entre uns i altres. Dels textos es desprén que era Pepita, des de Baltimore, qui durant la Segona Guerra Mundial o per evitar problemes amb la censura, rebia cartes dels altres corresponents que després ella s'encarregava de fer arribar als seus veritables destinataris, o compartia amb la resta del grup.

Els retratos que reclameu la censura me'ls va tornar i llavors els vareig enviar a la Pepita i ja ha escrit que els ha rebut i enviat a la iaia, però d'allí res en diuen encara si han arribat. Va triar tant la carta que si haguessin fet la travessia nedant haurien arribat més aviat.³⁶

L'última dona a incorporar-se a aquest grup epistolar fou Pilar Santiago Bilbao, la

³⁵ A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Amèlia Llacuna a Eduard Barba. Oxford, 7.6.1945.

³⁶ A.H.C.B., *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*. Amèlia Llacuna a Eduard Barba. Oxford, 10.2.1942.

muller de Rafel Trueta. S'han trobat tres cartes enviades des de Mèxic i adreçades a la seua sogra, Mercè Raspall, en les quals queda palès el seu interès de mostrar una imatge de felicitat domèstica i progressiva prosperitat professional del seu marit, així com el desig d'integrar la família de Mèxic amb la de Barcelona.

Adelita [germana de Pilar Santiago] me ha escrito que solamente ha ido a verla dos veces. Me dice que ya conoce a toda la familia, les encuentra a todos muy simpáticos. Me dice textualmente: “La madre de Rafa es muy simpática, de expresión dulce, y bondadosa. Estoy segura que cuando la conozcas personalmente la querrás mucho, como ella a ti. Me pregunta si tú eres tan guapa y de voz agradable como yo”. Yo solo he dicho la verdad. La escribo también y le digo vaya más seguido a verla. ¡Quien pudiera hacer lo mismo! ¡Tan cerca que viven una de otra! Nosotros estamos seguros de ir pronto. Cuídese mucho, piensa que Elenita y Rafaló tienen tantas ganas de abrazar a su única iaia [sic]. Me ha escrito Amelia de Oxford y pienso contestarle.[...] Felicite a tía Quimeta de nuestra parte. Le mando esta foto de Rafaló. Es de hace casi un año. ¿Verdad que es precioso? Una antigua clienta de su esposo, que está aquí, [la] Sr[a]. Casamitjana, dice que es igual que su abuelo. ¿Es verdad? Adiós iaia bonica preciosa i estimada. Tots els petons del món són per a tu. La teva filla, Pilar”³⁷.

Cloenda

Fins ací les veus polifòniques d'una comunitat familiar –els Trueta i els Barba– que ressonaren durant dècades a través de xarxes epistolars. La diàspora provocada per l'ocupació militar de Catalunya i la sol·lida de la República propicià la necessitat de trobar llocs d'acollida a banda i banda de l'Atlàntic on reconstruir les seues vides personals i professionals a l'espera de l'anhelat retorn. Els integrants d'aquell grup mantingueren un “diàleg en absència” malgrat la censura postal imposada pel conflicte bèl·lic internacional i el laberint emocional que els comportà un exili tan prolongat. A les acaballes de la II Guerra Mundial, van haver d'acceptar, però, que a pesar de la victòria dels aliats l'exili seria indefinit. D'aquesta manera, allò que ells anomenaven en les seues cartes “l'esperit de Balmes 46” –el sentiment de germanor resultant d'una joventut compartida– va cristal·litzar en la nostàlgia del seu país i en la manifestació escrita d'uns valors comuns i d'uns lligams afectius duradors. Aquell esperit, mantingut no obstant la distància i l'inexorable pas del temps, responia a les aspiracions personals i professionals d'una generació que va veure truncada la seua existència a causa de la guerra i que va haver d'adaptar-se i reinventar-se en altres escenaris vitals: Baltimore, Ciudad Trujillo, Mèxic i Oxford, principalment. Les

³⁷ B.C., *Correspondència de Josep Trueta Raspall, 1930-1977*. Pilar Santiago a Mercè Raspall. Ciudad de México, 27.6.1946.

cartes mostrades més amunt no són sinó un tast d'un corpus epistolar molt ampli, impossible de resumir ara i aquí, que hauria de conduir a una edició crítica de tota la correspondència localitzada.

BIBLIOGRAFIA

- ALCÓN SORNICHERO, E. (2019), «Las mujeres del POUM: una introducción a su activismo político en Castellón», *Ebre 38: revista internacional de la Guerra Civil, 1936-1939*, 9: 45-70.
- ARAÑÓ VEGA, L. (2019), «Le camp d'Agde: une petite Catalogne hors de Catalogne», A: Camps, C.; Sagnes-Alem, N. (dir.), *Les camps de réfugiés espagnols en France: 1939-1945*, Cazouls-lès-Béziers, Éditions du Mont, pp. 103-118.
- BARONA, J. L. (2004), «Josep Trueta i Raspall (1897-1977). La biografía científica de su exilio en Oxford», *Laberintos*, 3, 5-29.
- BARONA, J. L. (2017), «La obra científica de Josep Trueta i Raspall (1897-1977)». En: Balibrea Enríquez (coord.), *Líneas de fuga: hacia otra historiografía cultural del exilio republicano español*, Madrid, Siglo XXI, pp. 647-655.
- CALBET I CAMARASA, J. M.; CORBELLÀ I CORBELLÀ, J. (1981-1983), *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana / Universitat de Barcelona (Seminari Pere Mata), Vol. III, pp. 141-142.
- MARQUÉS SUREDA, S. (1997), «El exilio de los maestros republicanos de Cataluña», *Historia de la Educación*, 16, 351-362.
- MARTÍNEZ-VIDAL, À.; PONS BARRACHINA, E. (2014), «The two scientific lives of Josefa Barba». En línia: <http://vimeo.com/107123597>.
- MARTÍNEZ-VIDAL, À.; PONS BARRACHINA, E. (2015), «Dues vides, un objectiu», *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 66, 80-81.
- MONTIEL RAYO, F. (2018), «Crónica de una paradójica insatisfacción: los epistolarios del exilio republicano español de 1939». A: Montiel Rayo, F. (ed.), *Las escrituras del yo. Diarios, autobio-*

grafías, memorias y epistolarios del exilio republicano de 1939, Sevilla, Editorial Renacimiento / Biblioteca del Exilio, pp. 189-268.

PARDO-TOMÁS, J.; MARTÍNEZ-VIDAL, À.; PERDIGUERO, E. (2006), «"Per la ciència i per la pàtria": medical catalanism (1898-1936)». In: Social Science History European Conference, Amsterdam, 22-25 March 2006: <https://digital.csic.es/handle/10261/7884>.

PUCHE I MANAUT, A. (1995), *Els metges catalans exiliats a Mèxic*, Barcelona, Universitat de Barcelona, tesi doctoral.

RAMIS I CORIS, J. (s.d.), «Trueta i Raspall, Josep», *Galeria de Metges Catalans*. <https://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=HH>

RODRIGO, A. (1977), *Doctor Trueta. Héroe anónimo de dos guerras*, Barcelona, Plaza & Janés.

SPRAGUE, J. M. (1998), *Louis Barkhouse Flexner. January 7, 1902 – March 29, 1996*. Washington, DC, The National Academies Press, Biographical Memoirs, V. 73.

TRUETA, Josep (1978), *Fragments d'una vida. Memòries*, Barcelona, Edicions 62.

VALENTINES ÁLVAREZ, J. (2013), *Tecnocràcia i catalanisme tècnic a Catalunya als anys 1930. Els enginyers industrials, de l'organització del taller a la racionalització de l'estat*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, tesi doctoral.

VELASCO MARTÍN, M.À. (2015), [Nota biogràfica d'Eduard Barba Gosé]. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Fons Privats, *Inventari del Fons 5D74 Barba Gosé, Eduard*, Barcelona, 2015, pp. 6-10.

APÈNDIX 1

Josep Trueta amb Amèlia Llacuna i les seues filles, Amèlia, Montserrat i Júlia.

Eduard Barba Gosé

Louis Flexner i Josefa Barba Gosé

Font: Arxiu familiar d'Eduard Barba Martínez de la Hidalga

Rafael Trueta Raspall

Pilar Santiago Bilbao

Font: Departamento de Migración de México D.F.

APÈNDIX 2: Arbre genealògic de les dues famílies

Família Trueta

Mercè Raspall Juanicó
Júlia Trueta Raspall
Lluís Viñas Jordana
Mercè Viñas Trueta
Carmona Viñas Trueta
Josep Trueta Raspall
Amèlia Llacuna Alemany
Amèlia Trueta Llacuna
Montserrat Trueta Llacuna
Júlia Trueta Llacuna
Rafael Trueta Raspall
Pilar Santiago Bilbao
Elena Trueta Santiago
Rafael Trueta Santiago

Família Barba

Josep Barba Porret
Josefa Gosé Galí
Eduard Barba Gosé
Dolors Martínez de la Hidalga Broto
Eduard Barba Martínez de la Hidalga
Josefa Barba Gosé
Louis Flexner

APÈNDIX 3: Documents

AVIS IMPORTANT

Le Livret de Famille permettra d'éviter, dans la rédaction des actes postérieurs au mariage, des erreurs qui ne pourraient être rectifiées que par jugement et en occasionnant aux familles des frais et des pertes de temps.

Les familles devront donc, dans leur propre intérêt, présenter ce Livret toutes les fois qu'il y aura lieu de faire dresser un acte de l'état civil ou même un acte notarié.

DÉPARTEMENT des Pyrénées Orientales
COMMUNE de Le Pertús

LIVRET DE FAMILLE

Ce livret gratuit, délivré au moment du mariage, devra être conservé avec soin par le chef de famille. On le présentera à la Mairie-toutes les fois qu'il y aura lieu de faire dresser un acte de naissance ou de décès.

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE
DÉPARTEMENT des Pyrénées Orientales

AVIS IMPORTANT
EN CE QUI CONCERNE LES NOUVEAU-NÉS

Si les paupières de l'enfant sont rouges ou enflées ou collées.

Si elles laissent suinter du liquide ou du pus.

Sachez qu'il ne s'agit pas d'un « courant d'air » mais d'une maladie grave.

Méfiez-vous de l'ophtalmie, qui peut le rendre **AVEUGLE**, et faites-le immédiatement, le jour même, examiner et soigner par un médecin.

ANNÉE 1937
Registre N. 1
N° 1
Du Vingt-trois août mil neuf cent trente-sept

Mariage :
Louis Barthoux Flexner
Profession : *Peintre en maisons*

Né le *17 janvier 1901* à *Le Pertús*
Département *des Pyrénées Orientales*
Demeurant à *Le Pertús*
Fils de *M. Barthoux*
Et de *M. Barthoux*
Veuf ou divorcé de

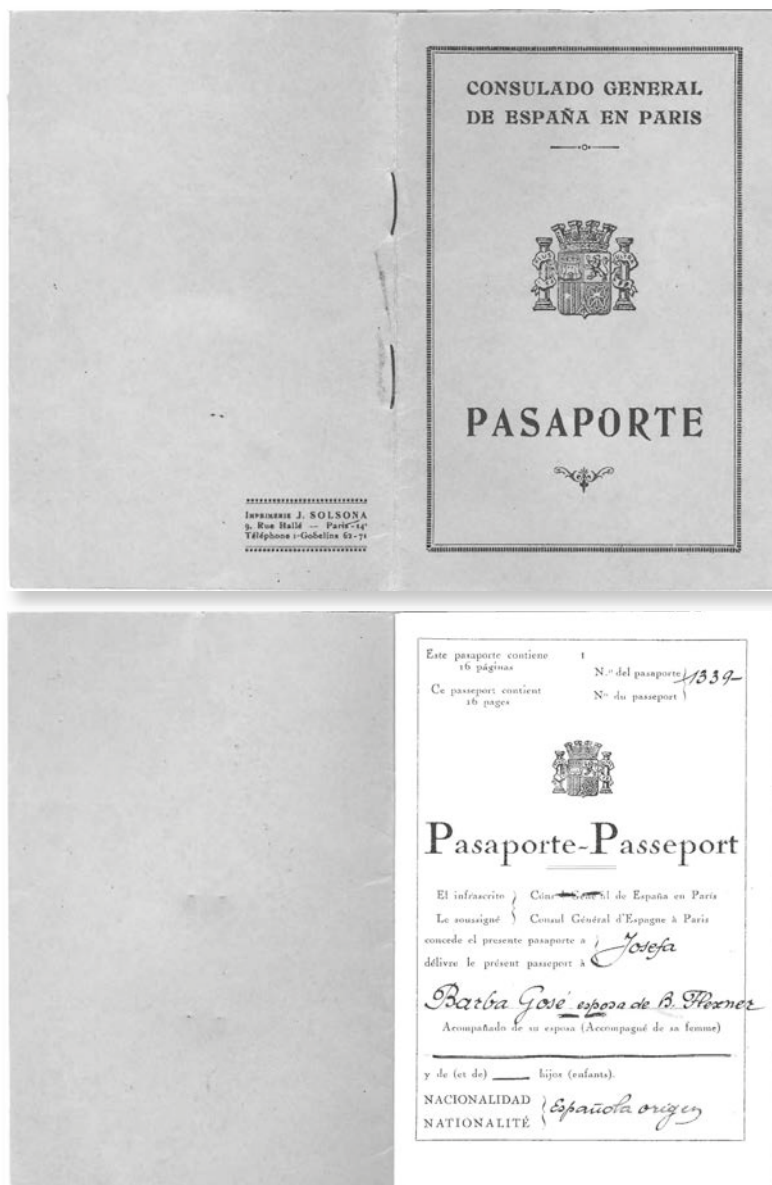
Et **Marie-Joséphine Barba Gort**
Profession *Chambre au Commerce*
Née le *11 août 1902* à *Perpignan*
Département *Pyrénées Orientales*
Demeurant à *Le Pertús*
Fille de *M. Barba*
Et de *M. Gort*
Veuve ou divorcée de

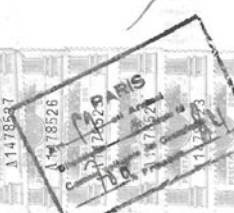
Contrat de mariage *Jean Barba*
L'Officier de l'Etat Civil,
(Signature)

Mairie du Pertús
Pyrénées Orientales

Llibre de família de Josefa Barba i Louis Flexner expedit per l'Ajuntament del Pertús (Pirineus Orientals) arran del casament celebrat, el dia 23 d'agost de 1937, a l'endemà d'haver travessat la frontera (Arxiu familiar d'Eduard Barba Martínez de la Hidalga)

APÈNDIX 4: Documents

2 Países para los cuales este pasaporte es válido Países pour lesquels ce passeport est valable <i>Belgica (en transito) Estados Unidos de America del Norte</i> <i>exclusivamente</i> La validez de este pasaporte terminará en: Ce passeport expiré le: fecha } <i>30 Agosto 1938</i> date } Fotografías de los interesados Photographies des intéressés Firma de los interesados - Signatures des intéressés <i>Josefa Barba Flexner</i>	4 Inscrito en este Registro Consular al N.º _____ Inscrit sur ce Registre Consulaire au N.º _____ Dado en París el <i>31 de Agosto</i> de 19<i>38</i> Fait à Paris le _____ de 19____ El Cónsul General de España, Le Consul Général d'Espagne, El Vicecónsul REPÚBLICA ESPAÑOLA 	3 SEÑAS PERSONALES - SIGNALEMENT Profesión } <i>Farmacéutica</i> Profession } Lugar y fecha de nacimiento } <i>Barcelona</i> Lieu et date de naissance } <i>-18-</i> <i>11-11-1904</i> Estado civil } <i>Casada</i> Domicilio } <i>Paris</i> Domicile } Rostro (Visage) } <i>Cuadrado</i> Color de los ojos } Couleur des yeux } Color del cabello } Couleur des cheveux } Señas particulares } Signes particuliers } Expos - Femme HIJOS - ENFANTS <table border="1"> <thead> <tr> <th>Nombre Nom</th> <th>Edad Age</th> <th>Sexo Sexe</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td colspan="3" style="height: 100px;">/</td> </tr> </tbody> </table>	Nombre Nom	Edad Age	Sexo Sexe	/			<i>Belgica, Holanda, Portugal, Suecia - Canada y Estados Unidos</i> EXCEPTES, MEME POUR L'ALLEMAGNE, L'ITALIE, PORTUGAL, AUTRICHE ET HONGRIE RENOVACIÓN - RENOUVELLEMENT <i>12508</i> Bueno hasta el <i>30 agosto 1939</i> Bon jusqu'au _____ París <i>10 de Agosto</i> de 19<i>38</i> Paris, le _____ El Cónsul General Le Consul Général El Vicecónsul REPÚBLICA ESPAÑOLA
Nombre Nom	Edad Age	Sexo Sexe							
/									

4

Inscrito en este Registro Consular al N.º _____
Inscrit sur ce Registre Consulaire au N.º _____

Dado en París el 31 de Agosto de 1934
Fait à Paris le 31 de Agosto de 1934

El Cónsul General de España,
Le Consul Général d'Espagne,
El Vicescandalo [Signature]

REPUBLICA ESPAÑOLA

11478526

PARIS

11478526

11478526

11478526

— Belgica-Holanda-Inglaterra-Suecia-
Canada y Estonia, etc. —
EXCEPTES, MEME EN ITINERAIRES, ITALIE, PORTUGAL, AUTRICHE ET HONGRIE

RENOVACION - RENEUELEMENT

Nº 508
Bueno hasta el 30 agosto 1939
Bon jusqu'au 30 agosto 1939

París - 10 de Agosto de 1938
Paris, le 10 de Agosto de 1938

El Cónsul General
Le Consul Général
El Cónsul [Signature]

REPUBLICA ESPAÑOLA

11478526

PARIS

11478526

11478526

11478526

6

VISADO

Paid in U.S. Currency, 4 A

AMERICAN CONSULATE GENERAL
PARIS, FRANCE

Non-quota Immigration Visa No. 62
Issued to Josefa Barba Jose FLENER
on September 2, 1937
[Signature]
Fee No. [Signature]
L. E. A. WEINBERG
Consul of the United States
of America at Paris, France

IMMIGRANT IDENTIFICATION CARD
No. 847968 ISSUED
September 2, 1937

7

VISADO

Non valable pour l'Espagne
et les possessions espagnoles
y compris les zones d'influence
espagnole au Maroc
Agence Consulaire de France
à Baltimore

Le titulaire ne pourra occuper
aucun emploi en France

VISA valable jusqu'au 30 AOUT 1938
pour entrer en France en provenance
de tous pays et en sortir à destination
de tous pays.

Le présent visa ne dispensera pas le
porteur de se conformer aux disposi-
tions réglementant en France le séjour
des étrangers.

6 JUIN 1938
L'Agent Consulaire de France
[Signature]

QUITTE 33 [Signature]
ART. 12. [Signature]

AMERICAN CONSULATE GENERAL
PARIS, FRANCE

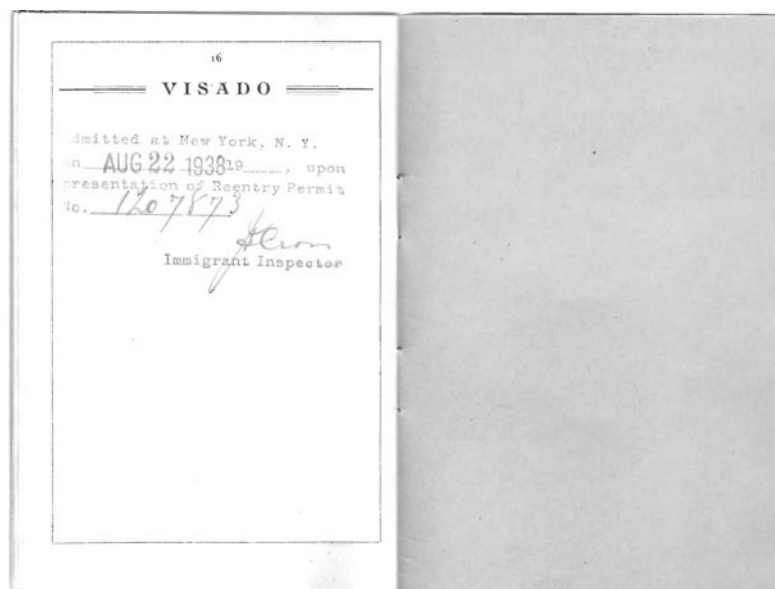
11478526

PARIS

11478526

11478526

11478526

Passaport a nom de Josefa Barba, expedit pel Consolat General d'Espanya a París, amb els visats d'eixida de França i d'entrada als Estats Units, on va residir la resta de la seua vida (Arxiu familiar d'Eduard Barba Martínez de la Hidalga)